

Aan Provinciale Staten van Fryslân
Postbus 20120
8900 HM Leeuwarden

Garyp, 19 oktober 2021

Betreft: zienswijze Ontwerp energieprogramma Fryslân 2022-2025

Geachte leden van Provinciale Staten,

Graag maken wij gebruik van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen op het concept energieprogramma van de provincie. Bijgaand treft u deze aan.

Systeemstudie Fryslân en energieprogramma

Allereerst willen wij graag ingaan op de relatie van het energieprogramma met de systeemstudie energie. Deze studie – die in opdracht van de provincie wordt uitgevoerd – onderzoekt het mogelijke toekomstige energiesysteem. Op basis van toekomstscenario's voor 2030 en 2050 wordt berekend wat de gevolgen kunnen zijn voor de energie-infrastructuur. Het is daarom een belangrijke studie die inzicht zal geven in wat de effecten kunnen zijn van bepaalde ontwikkelingen in de energietransitie en daarmee mede als basis zou moeten dienen voor het energieprogramma. Tot op heden zijn de resultaten van deze studie evenwel nog niet gepresenteerd en hebben zij dus ook niet als basis kunnen dienen voor het energieprogramma. Onze coöperatie (EKG) is erg benieuwd naar de resultaten en vraagt zich af in hoeverre deze nog tot een mogelijke wijziging van het energieprogramma, de Omgevingsvisie en daarbij behorende (concept)verordening zal leiden.

Speerpunt Aquathermie

In het conceptprogramma kiest de provincie **aquathermie** als speerpunt voor de energietransitie. Daar zijn wel enkele vraagtekens bij te plaatsen. Aquathermie kan gezien worden als een grote collectieve warmtepomp in combinatie met een warmtenet zoals dit bij stadsverwarming (o.a. op basis van restwarmte) reeds wordt toegepast. Om aquathermie op grote schaal toe te kunnen passen voor de gebouwde omgeving is het nodig dat de te verwarmen conglomeraat in de directe nabijheid van een geschikte waterbron is gelegen. Dit geldt maar voor een beperkt aantal regio's in Fryslân.

Voor een dorp als Heeg biedt dit wellicht mogelijkheden, maar voor de gemeentes in de Wâlden, de kleistreek en de Stellingwerfen is dit nauwelijks het geval.

Bovendien is de aanleg van een warmtenet in de meeste plattelandsgemeentes erg onrendabel door het geringe aantal afnemers en de vaak verspreide bewoning. Daarnaast blijkt uit ervaringen van de PAW deelnemers (Programma Aardgasvrije Wijken) die als verduurzamingsmethode voor een warmtenet hebben gekozen, dat er weinig voortgang in de realisatie wordt geboekt. De oorzaken zijn velerlei en het aantal problemen lijkt onoverkomelijk (kosten, overlast, deelname, impact, grondeigenaren).

In individuele gevallen en in specifieke (nieuwbouw) stadswijken kan warmte-winning uit oppervlakte water of bodemwater best een prima verduurzamingsmethode zijn. Voor het grotere geheel (regio-wijd) zijn wij van mening dat de koers voor aquathermie zeker niet als groter provinciaal doel zou moeten gelden.

Belasting stroomnet

Een keuze voor de toekomstige grootschalige verduurzaming zou – optimaal gesproken - geen extra druk op het stroomnet moeten leggen. Het stroomnet kraakt al in zijn voegen en er is een aantal ontwikkelingen die onomstotelijk zal leiden tot een nog grotere belasting:

- *toename elektrische mobiliteit*: een elektrische auto vraagt per jaar een dubbele hoeveelheid stroom die normaal voor een gemiddeld huishouden geldt. De grote switch naar elektrisch rijden is aanstaande. Opladen speelt voornamelijk in de avonden wanneer eventuele invoer via zonnepanelen minimaal is;
- *toename individuele verwarming*: verduurzaming middels warmtepomp zorgt voor een verdubbeling van de normale stroomafname binnen een huishouden. Het leeuwendeel van de nieuwbouw woningen wordt al gas-loos opgeleverd, waardoor het stroomnetwerk dus al extra belast wordt (Dit speelt vooral 's winters wanneer de invoer vanuit zonnepanelen of eventueel thuisbatterijen minimaal is);
- *toenemende populariteit van elektrisch koken* betekent ook extra stroomafname (500 kWh per huishouden). Dit geldt ook voor het gebruik van airco's, waarvoor in de nabije toekomst minimaal een verdubbeling in aantal wordt voorspeld.
- *de elektrificatie van de industrie* legt regionaal/nationaal ook een aanvullende belasting op het systeem. Deels kan de elektrificatie off-grid plaatsvinden maar een ander deel zal ook belasting leggen op het regionale/landelijke net.

De voorziene uitbreiding van het stroomnet zou minimaal aan bovenstaande extra belasting moeten voldoen. Een eenvoudige berekening leert dat zelfs met een verdubbeling van de huidige capaciteit niet/nauwelijks aan de toekomstige vraag kan worden voldaan. En een upgrade zal 'Nationwide' en van 'bottom-to-top' moeten plaatsvinden wil het soelaas bieden. En dat betekent nogal wat! Extra ruimte voor grootschalige ondersteuning van warmtetransitie voor de bestaande gebouwde omgeving lijkt hierbij enorm in het geding te komen. Bovendien, het aardgas netwerk brengt momenteel minstens 8 keer zoveel energie naar de gebouwde omgeving dan het stroomnetwerk aan capaciteit heeft.

Het lijkt ons verstandig om ook de burgers te betrekken bij de ontlasting van het stroomnet door het toepassen van thuisbatterijen te stimuleren. Het motto zou moeten zijn: gebruik lokaal wat lokaal wordt opgewekt. Een gecontroleerde afschaffing van de salderingsregel naar een stimuleringssubsidie op thuisbatterijen en andere lokale oplossingen zou in dezen een bijdrage kunnen leveren. Door de toenemende vraag naar elektriciteit zal de productie bij elektriciteit-centrales ook omhoog moeten. Zolang deze op fossiele brandstof blijven draaien schieten we eigenlijk niet op met het terugdringen van de CO2 uitstoot. Overschakelen op waterstof kan hier de oplossing zijn!

Speerpunt Isolatie

Voor de gebouwde omgeving geldt dat het merendeel van de bestaande woningen matig tot slecht geïsoleerd is, zodat ze niet middels een warmtepomp in de wintermaanden op gewenste temperatuur kunnen worden gehouden. Reden genoeg om 'vol gas' in te zetten op betere isolatie en hieraan de hoogste prioriteit te geven. Welke verduurzaming je ook kiest, wat je niet verbruikt hoeft ook niet geproduceerd te worden.

Echter, een grootschalige isolatiegolf die binnen afzienbare tijd leidt tot meer dan enkele procenten besparing in het energieverbruik is niet echt te verwachten. De middelen ontbreken veelal, de mankracht ontbreekt helemaal en de mogelijkheden zijn vaak te ingrijpend en of niet-realistisch wat kosten betreft. Kortom: isoleren helpt en het moet zeker, maar het zal verre van voldoende zijn. Overigens kunnen de energie coöperaties een belangrijke rol spelen bij energiebesparing. Een stakeholder die nog niet in het energieprogramma bij dit punt wordt genoemd.

Speerpunt Waterstof

Alles overwegende komt EKG tot een duidelijk voorkeursscenario voor het toepassen van **waterstof**. Voor de zware industrie en het zware transport is landelijk de keuze voor waterstof al gemaakt als zijnde de manier om CO₂-reductie adequaat mogelijk te maken. Ons inziens is ook voor de gebouwde omgeving waterstof uiteindelijk de oplossing:

- waterstof is bij toepassing CO₂-vrij;
- waterstof kan door het bestaande aardgasnet, waarbij de capaciteit volop benut blijft;
- waterstof kan als opslag van elektriciteit dienst doen, waardoor productie en verbruik van elkaar kan worden ontkoppeld;
- verwarming middels een waterstofketel werkt identiek aan verwarming met aardgas: er zijn geen ingewikkelde verbouwingen nodig, alleen een andere ketel is noodzakelijk;
- betere isolatie is wel gewenst maar niet noodzakelijk: je kunt de kraan verder open draaien zonder nadelige CO₂-uitstoot. Betere isolatie kan in eigen tempo plaatsvinden.

Blijft de opdracht om het volgende te realiseren:

- voldoende productie van waterstof (bij voorkeur groen opgewekt, op land of zee geproduceerd maar zeker ook geïmporteerd);
- faciliteren levering waterstof (door bestaand aardgasnet);
- acceptabel prijsniveau waterstof (van €7 nu naar €2 kg in 2030);
- adequate regelgeving waterstof (veiligheid, etc.).

Uiteraard is deze opdracht veelomvattend en zeker niet begrensd tot onze provincie. Sterker nog, we kunnen perfect aansluiten bij de overige noordelijke provincies, de nationale en internationale bewegingen richting een waterstofeconomie. Het potentieel en momentum is enorm! En door zowel voor industrie als voor gebouwde omgeving voor waterstof te kiezen kunnen krachten en gelden gebundeld worden en focus worden aangebracht.

Bij genoemde aspecten zien wij wel een heldere en waardevolle rol voor de provincie. Door duidelijkheid te geven over het langere termijndoel (2030-2050) kunnen de korte termijndoelen prima vorm worden gegeven. Bovendien geeft het houvast voor burgers en bedrijfsleven over de koers die gevolgd gaat worden en waar kansen, investeringen en bewegingen liggen. De huidige versnippering aan initiatieven en methodes geeft een chaotische indruk en zaait eerder twijfel dan ambitie. Daarnaast lijkt support voor een beweging richting waterstof opmerkelijk breed gedragen.

Duidelijk is ook dat een en ander niet op korte termijn te realiseren valt. We zullen daarom een periode (waarschijnlijk > 10 jaar) moeten overbruggen voordat de ideale situatie realiteit zal zijn. In deze aanlooperperiode pleiten we ervoor om beslissingen m.b.t. energietransitie te nemen die binnen de koers van het geschetste waterstof einddoel liggen.

Rol Garyp

Binnen de koers voor het geschetste einddoel willen we vanuit Garyp – als één van de koplopers in de provincie - zeker een bijdrage leveren. We zien hierbij enkele kansrijke scenario's.

Garyp is één van de PAW-deelnemers waar zoveel mogelijk woningen van het aardgas afgekoppeld moeten worden. Voor de wat slechter geïsoleerde woningen blijkt dit uitermate lastig te realiseren en lijken de kosten en opgaves te groot. Hiervoor is in overleg met het ministerie en de gemeente inmiddels een tweede spoor ontwikkeld. Met dit tweede spoor zullen de slecht geïsoleerde woningen stapsgewijs naar een hogere isolatiewaarde getild worden ('Aardgasvrijready') waardoor op termijn deze woningen eenvoudiger van het aardgas gehaald kunnen worden gehaald.

Een alternatief voor aardgas in Garyp zou op termijn ook waterstof kunnen zijn.

De toekomstige waterstof backbone loopt vlak langs Garyp, op geringe afstand van ons zonnepark. Het betreft hier de gasleiding van de Gasunie die vanaf 2027 bestemd is voor transport van waterstofgas vanaf de Eemshaven naar de Randstad. Dit waterstofgas is in eerste instantie bestemd voor de zware industrie,

maar wellicht is het mogelijk voor Garyp/Tytsjerksteradiel in een pilotproject hier een aan-/afvoer op te realiseren. Het afgenomen waterstofgas zou gebruikt kunnen worden voor verwarming van de genoemde matig geïsoleerde woningen. Hierdoor zou een aardgasvrij Garyp daadwerkelijk een feit kunnen worden. Koppelkansen zijn er mogelijk voor enkele andere projecten in Tytsjerksteradiel zoals herbestemming van de energie-centrale in Burgum en verduurzaming van bedrijven op het industrieterrein bij Burgum/Sumar. Als tegenprestatie kan Garyp wellicht door uitbreiding van haar zonnepark en een mogelijk windpark de afgenomen waterstof compenseren door waterstof lokaal te produceren en deze terug te leveren op dezelfde backbone en/of deze op te slaan voor later lokaal gebruik. Door een koppeling met de backbone is leveringszekerheid voor de gebouwde omgeving in Garyp dan gegarandeerd. Voor lokale productie van waterstof zal uitbreiding van onze groene productie wellicht noodzakelijk zijn. Er liggen binnen onze regio extra kansen voor zon (eventueel op water) en 1 of meer windturbines.

Binnen een dergelijke pilot kan waardevolle ervaring worden opgedaan o.a. met opslag, het af- en aanvoeren van waterstof op de backbone, het lokaal afscheiden van een gedeelte van het aardgasnet, maar ook het geschikt maken van de waterstof uit de backbone voor het toepassen in de gebouwde omgeving. De situatie bij Garyp met de aanwezigheid van de H2-backbone, het project PAW, de samenwerking met een gerenommeerde energiemaatschappij en de staande organisatie EKG lijkt uitzonderlijk ideaal om de mogelijkheid voor een dergelijke pilot te onderzoeken.

Voor het succesvol kunnen uitvoeren van dergelijke pilotprojecten is het veelal wenselijk dat echte "proeftuinen" worden gecreëerd. Proeftuinen die vrij van vaststaand beleid en regelgeving kunnen worden uitgevoerd. Dit geldt niet alleen voor beleid en regelgeving op provinciaal niveau, maar zo nodig ook op landelijk en gemeentelijk niveau. We doen hierbij dan ook een dringend beroep op de provincie deze ruimte te geven aan lokale of regionale initiatieven.

Tenslotte

De provincie zet een veelheid aan verschillende initiatieven op, zoals de RES, de TEF, het LEI, het Netwerken Energieteam Fryslân en de systeemstudie energie. Dit geeft aan hoe actief de provincie de energietransitie oppakt. Het brengt echter ook risico's met zich mee omdat er aan veel tafels wordt vergaderd over veelal dezelfde onderwerpen. De provincie zou hier meer regie op moeten voeren. Al was het alleen maar vanwege de beperkte tijd van veel vrijwilligers die graag willen werken aan de daadwerkelijke transitie in plaats van te blijven hangen in praatgroepen. In dat verband pleit EKG voor een structurele bijdrage aan de ondersteuning van energiecoöperaties zoals die bijvoorbeeld door US Koöperaasje plaatsvindt maar vooral plaats zou moeten vinden.

Wij zijn graag bereid onze zienswijze nader aan u toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Het bestuur van Energzy Koöperaasje Garyp U.A

Namens deze:

Gjalt Benedictus, voorzitter